Osobní zájmena

		1in.	***ñuqanchis***
1sg.	***ñuqa***	1ex.	***ñuqayku***
2sg.	***qan***	2pl.	***qankuna***
3sg.	***pay***	3pl.	***paykuna***

U osobních zájmen, včetně 3. osoby, se nerozlišuje rod. Zájmeno *pay* tedy znamená *on*, *ona* i *ono*. Toto zájmeno se však používá jen pro osoby, někdy i pro zvířata. Pro věci se používají ukazovací zájmena. Podobně jako v evropských jazycích existuje množné číslo zájmen, navíc se v 1. osobě množného čísla rozlišuje exkluzívní a inkluzívní tvar. Inkluzívní zájmeno *ñuqanchis* (1in.) zahrnuje adresáta (já + ty + …) , exkluzívní tvar *ñuqayku* posluchače nezahrnuje (já + on + …). Vedle tvaru *ñuqa* a odvozených existuje i tvar *nuqa*.

Časování sloves – přítomný čas

Časování sloves se v kečuánštině liší podle toho, jestli je sloveso přechodné či není. Přechodná slovesa (tedy ta, která mají předmět) při časování připojují tranziční sufixy, které v sobě zahrnují jak osobu podmětu, tak osobu předmětu. Pokud je předmět ve třetí osobě sg. nebo pl., není v sufixu nijak obsažen a tvary sloves odpovídají tvarům sloves nepřechodných. Tranzicemi se budeme zabývat později. Tvary, které budou zde uvedeny, lze použít při časování nepřechodných sloves a sloves přechodných s předmětem ve 3. osobě jednotného či množného čísla.

Infinitiv má vždy koncovku –Y (INF) (v některých dialektech –NA). Osobní přípony se připojují ke kmeni slovesa, které vznikne odtržením sufixu –Y. V kečuánštině neexistují nepravidelná slovesa; tyto přípony jsou tedy stejné pro všechna slovesa. V tabulce je uvedeno časování slovesa *rimay* – mluvit.

			1in.	*ñuqanchis*	*rima*–NCHIS
1sg.	*ñuqa*	*rima*–NI	1ex.	*ñuqayku*	*rima*–YKU
2sg.	*qan*	*rima*–NKI	2pl.	*qankuna*	*rima*–NKICHIS
3sg.	*pay*	*rima*–N	3pl.	*paykuna*	*rima*–NKU

Pro názornost uvádím i osobní zájmena – lze vidět, že přípony v množném čísle se podobají zakončení osobních zájmen. Zájmena osobní se však běžně používají pouze pro zdůraznění, podobně jako v češtině.

Sufix 1ex. je v ayacuchské kečuánštině –NIKU. Některé dialekty (Huallaga) tvoří množné číslo (kromě 1in.) pomocí pretranzičních sufixů (později) a tranzičních sufixů jednotného čísla.

Přítomný čas (bez progresivního sufixu –SHA – viz 3. lekce) označuje děje obecně platné nebo dokončené v přítomnosti; obvykle můžeme při překladu použít přítomný čas, někdy i minulý (ve šp. asi perf. compuesto).

Sloveso *kay* – být

Sloveso *kay* se časuje stejně jako ostatní slovesa s jedinou výjimkou: tvary *kan* a *kanku* se jako spona nepoužívají. Ostatní tvary (časy, způsoby atd.) se používají. Tvar *kan* má existenciální význam, kterému odpovídá španělské *hay*, anglické *there is* či německé *es gibt*.

*Ñuqaqa yachachiqmi **kani**.*	Já jsem učitel. ale
Payqa yachachiqmi.	On je učitel.
*Qankunaqa waynan **kankichis**.*	Vy jste mladí. ale
Paykunaqa waynan.	Oni jsou mladí.
*Papaqa manan **kan**chu.*	Brambory nejsou.
*Kinsa yachay wasin **kan**.*	Jsou (existují) tři školy.

Použití tematizátoru –QA je podobné jako u vět s přísudkem jmenným. Často může být vypuštěn. Lze říci, že povinný je pouze s ukazovacími zájmeny, pokud stojí samostatně (ne jako přívlastek) před podstatným jménem a nemají jiný větný sufix (např. afirmativní).

Předmět – akuzativ –TA

Tento sufix bývá nejčastěji označován jako akuzativ, přesněji řečeno však označuje předmět (přímý i nepřímý) slovesa (kromě jiných významů). Používá se tedy s přechodnými slovesy. Nezapomeňte, že pokud je předmět v jiné osobě než třetí, používají se pro časování sloves jiné sufixy, tranzice, které se naučíme později.

Akuzativní sufix –TA se připojuje za sufix množného čísla a před větné sufixy (tematizátor, afirmativní, tázací/negativní sufix). Kečuánština patří syntakticky mezi jazyky typu SOV (subject – object – verb), běžné pořadí větných členů je tedy podmět, předmět a nakonec sloveso.

*Juan**ta** rikunchis.*	Vidíme Honzu.
*Pedroqa t'anta**ta**n mikhun.*	Petr jí chleba.
*Paykuna**ta**n rikuni.*	Vidím je.

Otázka a zápor

Otázka i zápor se tvoří stejně jako u vět s přísudkem jmenným. Tázací nebo negativní sufix –CHU lze připojit ke slovesu, zvláště pokud se ptáme na platnost celé věty nebo ji celou popíráme, nebo k tomu konkrétnímu slovu, které popíráme či na které se ptáme. Stejně lze vytvořit i záporné nebo rozlučovací tázací věty.

*Juan runa simita riman**chu**?*	Mluví Jan kečuánsky?
*– Arí, riman**mi**. / **Manan** riman**chu**.*	– Ano, mluví. / Nemluví.
*Runa simita**chu** español simita**chu** rimanki?*	Mluvíš kečuánsky, nebo španělsky?
*– **Manan** español simita**chu** rimani, runa simita**n** rimani.*	–Nemluvím španělsky, mluvím kečuánsky.
*T'antata**chu** mikhunki?*	Jíš chleba?
*– Arí, t'antata**n**. / **Manan** t'antata**chu**, papata**n**.*	– Ano, chleba. / Chleba ne, brambory.
*María**chu** takin?*	(To) zpívá Marie?
*– Arí, María**n** takin. / **Manan** María**chu** takin.*	– Ano, zpívá Marie. / Nezpívá Marie.